

Lingvistikaolümpiaadi eelvooru ülesanded

4. veebruar 2007

Ülesannete lahenduse vormistusreeglid:

1. Lahendage iga ülesanne loetava käekirjaga eraldi lehel (lehtedel) ülesannet ümber kirjutamata.
  2. Kirjutage lahendatava ülesande number ja oma nimi igale ülesande lahenduse lehele eraldi. Ainult sel juhul on Teie tulemuste täpne arvestus garanteeritud.
  3. Põhjendage oma vastust. Täiesti korrektseid, kuid põhjenduseta vastuseid hinnatakse madalamalt.
-

Ülesanne 1 (10 punkti)

On antud mõned arvud koos **yorubakeelsete** vastetega. Yoruba keel kuulub nigeri-kongo keelte hulka ja seda kõneleb Nigeerias, Beninis ja Togos üle 30 miljoni inimese.

16	érin diń lóguń
27	étà diń lógbòn
43	logójí ólé étà
99	kon diń ọgòòrun
35	árùń diń logójí
105	ọgòòrun ólé árùń
62	ọgoóòta ólé ejí
21	lóguń ólé kon
76	érin diń òrìn

1. Tõlkige yoruba keelde!

17
34
58
101

2. Mida võite öelda yoruba arvsõnade kohta selle ülesande põhjal?

(Autor: Anni Silk)

Ülesanne 2 (10 punkti)

On antud laused **tšehhi keeles** ja nende vasted eesti keeles. Tšehhi keel on üks lääneslaavi keeltest, mida emakeelena räägib umbes 12 miljonit inimest.

To je tvůj slovník.	See on sinu sõnastik.
To je moje pero.	See on minu pliiats.
To je nová kniha.	See on uus raamat.
To je velký dům.	See on suur maja.
To je stará učitelka.	See on vana õpetajanna.
To je můj student.	See on minu õpilane.
To je moje kamarádka.	See on minu sõbranna.
To je malé auto.	See on väike auto.
Znám tvoji holku.	Tunnen su tüdrukut.
Máš nové rádio.	Sul on uus raadio.
Máme levný byt.	Meil on odav korter.
Myslíte na dobrého kamaráda.	Mõtlete hea sõbra peale.
Znám mladého muže.	Tunnen noort meest.
Čekám na chudého ředitele.	Ootan vaest direktorit.
Vidíš smutného doktora.	Näed kurba arsti.
Poslouchá veselou hudbu.	Ta kuulab rõõmsat muusikat.
Koupím hezký sešit.	Ostan ilusa vihiku.
Čekáš na kluka.	Ootad poissi.
Znáte mého prodavače.	Tunnete mu müüjat.

1. Tõlkige tšehhi keelde:

See on sinu raadio.
See on minu ilus arstina.
Ta ostab minu kurva raamatu.
Teil on minu väike maja.
Ootame uut õpilast.
Mõtlen sinu rõõmsa õpetaja peale.

2. Miks on fraasis *moje kamarádka* sõna *moje* e-lõpuline?

(Autor: Piia Taremaa)

Ülesanne 3 (15 punkti)

On antud omajakonstruksioonid **komi keeles** ja nende tõlked eesti keelde. Komi keel (umbes 400 000 kõnelejat) kuulub soome-ugri keelte permi rühma.

tenad vokõdlõn jortõslõ	sinu venna sõbrale
sõlõn tšojõslõs' verõssõ	tema õe meest
tijan jortjasnõdlõn tšel'ad'nõskõd	teie sõprade lastega
mijan jortnõmlõn jortjasõstõg	meie sõbra sõpradeta
tenad vokjasõdlõs' tšojjassõ	sinu vendade õdesid

1. Seletage, kuidas märgitakse omajat komi keeles.

2. Mida võib öelda ülesande põhjal käändelõppude ja mitmuse tunnuse kohta komi keeles?

3. Tõlkige komi keelde:

meie sõbra sõpru
sinu õdede meestega
tema venna lastele
teie sõbra õeta

(Autor: Nikolay Kuznetsov)

Ülesanne 4 (10 punkti)

Tabelis on esitatud läbisegi arvsõnad ühest kümneni **sõlkupi keeles**. Arvsõnadele on lisatud mõisted või tähendused, millega seostuvad need sõnatüved, millest arvsõnad on tekkinud. Kaks arvsõna on teistest tuletatud.

Sõlkupi keel on üks samojeedi keeli, kuulub Uurali keelkonda. Seda räägitakse Lääne-Siberis (umbes 4000 kõnelejat).

<i>seljči</i>	selge tähendus puudub, nõrgalt seostub 'pühanurk'	7
<i>muktyt</i>	painutama, pöial, vertikaalne ruum	
<i>šyti</i>	vari, vaim, jagamine	
<i>okyr</i>	algus	
<i>tetty</i>	rusikas, lööma	
<i>köt</i>	hinge üleminek teise olekusse; šamanistlikke rituaale esitama, side teise maailmaga (helide kaudu)	
<i>sombilä</i>	laul, heli, šamanistliku rituaali esitama (tamburiiniga), side kõrgema maailmaga heli kaudu	5
<i>šytytjadyköt</i>		
<i>nagur</i>	kesk-	
<i>okyrtyadyköt</i>		

1. Lisage tabeli viimasesse veergu, mis arvule need arvsõnad vastavad!

2. Selgitage oma lahenduskäiku!

(Autor: Liina Lindström)

Lingvistikaolümpiaadi eelvooru ülesannete lahendused

4. veebruar 2007

Ülesanne 1: joruba keel (10 punkti)

Lahendus:

Tõlkige joruba keelde!

17	étà diń lóguń
34	lógbòn ólé érin
58	ejí diń ogoóòta
101	ogóòrun ólé kon

Selgitus: Olgugi et jorubakeelsete arvude väljendamises on veel palju segast (vt nt James R. Hurford „The Linguistic Theory of Numerals“, Cambridge University Press 1975) ja kohati isegi ebaloogilist ning mitmeid arve saab väljendada mitut moodi, siis arvudes alla 200 võib teatud loogika leida.

Nimelt käib põhiline rehkendamine jälle arvu 20 (*lóguń*) ümber ($40 = 20(x)2$, s.t *logójí* tuleb sõnade *lóguń* (20) ja *èjí* (2) ühendamisest; $60 = 20(x)3$, s.t *ogóòta* saadakse sõnade *lóguń* ja *étà* (3) ning $80 = 20(x)4$, s.t sõnade *lóguń* (20) ja *érin* (4) liitmisel; $100 = 20(x)5$, s.t *ogóòrun* tuleb sõnade *lógbòn* ja *árùń* (5) ühendamisest jne). Ent on olemas ka eraldi sõnad nt 30 (*lógbòn*) ja 300 (*òódún*) kohta. Liitarvud saadakse liitmise (ólé) või lahutamise (diń) teel, kusjuures „lahutamine“ toimub (enamasti) sellises järjekorras, et väiksem arv (e number) võetakse suuremast maha (nt 17 on 3 lahutatud 20st).

Samas ei kehti ühesugune loogika kõigi arvsõnade moodustamisel ja kõigi arvude väljendamisel (nt eraldi sõna arvu 50 jaoks moodustatakse arvude 10, 20 ja 3 vastavate sõnade liitmisest (s.t 10 lahutatud 20×3 -st) 46 jaoks võetakse (diń) sellest veel 4 maha). Nii et alati ei ole selge, kas konkreetsel juhul tuleb liita või lahutada. Siiski kehtib enamasti reegel, et kui arv lõpeb numbritega 1-4, siis väljendatakse seda liitmisega, kui aga numbritega 5-9, siis lahutamisega.

Ülesanne 2: tšehhi keel (10 punkti)

1. Tõlkige tšehhi keelde:

See on sinu raadio.	To je tvoje rádio.
See on minu ilus arstinna.	To je moje hezká doktorka.
Ta ostab minu kurva raamatu.	Koupí moji smutnou knihu.
Teil on minu väike maja.	Máte můj malý dům.
Ootame uut õpilast.	Čekáme na nového studenta.
Mõtlen sinu rõõmsa õpetaja peale.	Myslím na tvého veselého učitele.

2. Sõna *moje* on fraasis *moje kamarádka* e-lõpuline (kuigi reeglipärane lõpp oleks naissoost omadussõnadele –a(/-á)), kuna j-le kui nn pehmele häälikule ei või järgneda a kui nn kõva häälik, küll aga võib e, mis on nn pehme häälik.

Tšehhi keeles on kolm sugu: mees-, nais- ja kesksugu. Nimi-, omadus- ja asesõnade käänamine sõltub sõna soost ning meessoost sõnade puhul ka sellest, kas nimisõna tähistab elusat või eluta olendit – akusatiivis kasutatakse elutuid olendeid märkivate nimisõnade puhul nominatiivset käänamist nagu ka kõikide kesksõost nimisõnade puhul. Tšehhi keele häälikud jaotuvad nn pehmeteks ja kõvadeks häälikuteks, lisaks neile käituvad osad häälikud vahel pehmete ja vahel kõvadena. Häälikute pehmus või kõvadus määrab selle, millised häälikud neile käänamise puhul näiteks lõppudes võivad järgneda. Siinses ülesandes olulised häälikud jagunevad järgnevalt:

kõvad häälikud: a, k, r, d

pehmed häälikud: e, i, j, l, č, ž

Akusatiivis sõltub meessoost nimisõnade lõpp just sellest, millise häälikuga tüvi lõppeb. Samuti on naissoost omastav isikuline asesõna e-lõpuline (kuigi ootuspärane oleks a-lõpuline), kuna pehmele häälikule j ei või järgneda kõva häälik a. Kuna ülesandes ei pruugi see täiel määral välja tulla, loeti õigeaks vastuseks ka see, kui *moje* kasutust põhjendati sellega, et see ongi naissoost vorm omastavate isikuliste asesõnade puhul, või kui leiti, et asesõna *moje* kasutatakse seetõttu, et nimisõna lõppeb a-ga või et siis täishäälikuga.

Käänamine tšehhi keeles nominatiivis ja akusatiivis:

	NOMINATIIV			AKUSATIIV						
	Omastav isikuline asesõna	Omadussõna	Nimisõna	Omastav isikuline asesõna		Omadussõna		Elutu	Nimisõna	
				Elutu	Elus	Elutu	Elus		Elutu	Elus
									kõva häälik	pehme häälik
Meess. sõnad	můj, tvůj	-ý	-	můj, tvůj	mého, tvého	-ý	-ého	-	-a	-e
Kesks. sõnad	moje, tvoje	-é	- (-o)	moje, tvoje		-é			- (-o)	
Naiss. sõnad	moje, tvoje	-á	- (-a)	moji, tvoji		-ou			-u	

Tšehhi keele pöördelõpud liituvad verbi tüvele. Verbid on (selles ülesandes) kas á-tüvelised või í-tüvelised, st pöördelõpp liitub sõltuvalt verbist kas á-le või í-le.

Ülesandes oli kasutatud järgmisi pöördelõppe:

1Sg -m 1Pl -me

2Sg -š 2Pl -te

3Sg -

Naissoost isikuid tähistavaid nimisõnu moodustatakse tuletusliite *-ka* abil, mis liitub meessoost isikut tähistava nimisõna tüvele.

Punktide jaotumine (kokku 10 punkti):

- iga õige pöörde- või käändelõpp: 0,25 p (st 20 x 0,25 p = 5 p)

- *to je* (mõlemal korral õigesti kasutatuna): 0,5 p

- eessõna *na*: 0,25 p (st 2 x 0,25 p = 0,5 p)

- kõik õiged sõnatüved: 0,5 p

- kõik õiged diakriitikud ja tähed: 1 p (kuni 2 vea korral 0,5 p)

- *moje* seletus: 0,5 p

- lahenduse seletus 2 p (seletuses oli eelkõige oluline seletada tšehhi keele käänamis- ja pööramissüsteemi, samuti võis mainida eessõna *na* või tuletusliite *-ka* kasutamist, 3 sugu tšehhi keeles, sõnajärge, verbi tüvevokaali jms)

Ülesanne 3: komi keel (15 punkti)

Seletused (antud ülesande raames):

1. Seletage, kuidas märgitakse omajat komi keeles.

possessiivsufiksides ehk omistusliited

ainsuse 2. isik   *-õd*

ainsuse 3. isik   *-õs*

mitmuse 1. isik   *-nõm*

mitmuse 2. isik   *-nõd*

mitmuse 3. isik   *-nõs*

2. Mida võib öelda ülesande põhjal käändelõppude ja mitmuse tunnuse kohta komi keeles?

Mitmuse tunnus on *-jas*, mis liitub tüvele ja millele järgneb kõigepealt omistusliide, mis näitab viidatud objekti või isiku kuulumist sõnaühendi peasõnaga viidatud isikule, ja/või siis käändelõpp.

Käändelõppud järgnevad omistusliitele (kui see olemas on)

Dat (kellele?)   *-lõ*

Kom (kellega?)   *-kõd*

Ab (kelleta?)   *-tõg*

Ak(3Sg&Pl) (keda?)   *-sõ*

Gen (kelle?)   *-lõn* kui sõnaühendi peasõna on nimetava (aluse) vormis

Ge-Abl (kelle?)   *-lõs'* kui sõnaühendi peasõna on akusatiivi (sihitise) vormis.

Kui tegemist on sõnaühendiga, milles on täiendiks omaja (st Gen või Gen-Abl vormis atribuut), siis vastavalt selle arvule ja omistusliitele tuleb ka peasõna puhul kasutada sama isikut ja arvu.

Sõna *tšel'ad'* 'lapsed' on tähenduselt mitmuses, kuid mitmuse tunnust sellele ei lisata.

3. Tõlgi komi keelde:

meie sõbra sõpru

mijan jortnõmlõs' jortjassõ

sinu õdede meestega

tenad tšojjasõdlõn verõsjasnõskõd

tema venna lastele

sõlõn vokõslõn tšel'ad'õslõ

teie sõbra õeta

tijan jortnõdlõn tšojõstõg

Ülesanne 4. sõlkupi keel (10 punkti)

1.

<i>seljči</i>	selge tähendus puudub, nõrgalt seostub 'pühanurk'	7
<i>muktyt</i>	painutama, põial, vertikaalne ruum	6
<i>šyti</i>	vari, vaim, jagamine	2
<i>okyr</i>	algus	1
<i>tetty</i>	rusikas, lööma	4
<i>kõt</i>	hinge üleminek teise olekusse; šamanistlikke rituaale esitama, side teise maailmaga (helide kaudu)	10
<i>sombilä</i>	laul, heli, šamanistliku rituaali esitama (tamburiiniga), side kõrgema maailmaga heli kaudu	5
<i>šytytjadykõt</i>		8
<i>nagur</i>	kesk-	3
<i>okyrtyjadykõt</i>		9

2. Selgetus:

Ülesanne on seotud tähendustega ning seetõttu on siin rohkem võimalusi erinevateks interpretatsioonideks kui nii mõneski muus ülesandes. Siiski on siin leida mitmeid loogilisi seoseid, mille abil ülesannet lahendada.

Loetlemist alustatakse ühest ning seetõttu on loogiline, et sõna *okyr*, mille tähendus on 'algus', tähistab number ühte. Samamoodi on *šyti* 'vari, vaim, jagamine' seotud arvuga kaks: igal inimesel (kehal, objektil) on vari, nõ teine pool, kokku on neid kaks.

Sõlkupi arvsõnadega seotud tähendused viitavad suurel määral sõrmedel loendamisele: kui sõrmedel lugemist alustada vasaku käe väikesest sõrmest, on *nagur* 'kesk-' vasaku käe keskmine sõrm, mis on järjekorras kolmas (seega 'kolm'), *tetty* 'rusikas, käsi' neljas sõrm (kui rusikas käega lüüa, on näha just neli sõrme, seega 'neli'), ning *muktyt* 'painutama, põial, vertikaalne ruum' viitab parema käe põidlale, mis on järjekorras kuues, seega tähendus on 'kuus'. Põial on seejuures sõrmede lugemisel painutatud.

Kõige olulisem on küsimus, kas tegemist on kaheksand- või kümnendsüsteemiga? Kas *kõt* on 'kaheksa' või 'kümme'? Kaheksandsüsteemi toetab kaheksa põhiarvsõna olemasolu, millele lisandub kaks tuletatud arvsõna. Kümnendsüsteemi toetab aga sõrmedel loendamine – inimesel on kümme sõrme. Kuna sõrmedel loendamine kumab läbi nii mitme arvsõna tähendusest, siis võiks siin eeldada kümnendsüsteemi. Kümnendsüsteemi mõtet toetab ka *kõt*'i tähendus, mis on sarnane *sombilä* 'viis' tähendusega: nii *sombilä* 'viis' kui *kõt* 'kümme' on käe viimaseks sõrmeks.

Kaks tuletatud sõna on seega *šytytjadykõt* ja *okyrtyjadykõt*. Mõlemas on samad osised *kõt* 'kümme' ja *-tjady-*, sõna alguses aga arvsõnadele *šyti* 'kaks' ja *okyr* 'üks' viitavad osad. *šytytjadykõt* tähendaks seega 'kaks puudu kümnest' ehk 'kaheksa' ja *okyrtyjadykõt* tähendab

,'üks puudub kümnest' ehk 'üheksa'. Kui mõelda eesti keele peale, siis eesti keeles on *kaheksa* ja *üheksa* samamoodi moodustatud: *kahe-* ja *ühe-* sõna algul on pärit arvsõnadest *kaks* ja *üks*.

Ülesanne on koostatud järgmise artikli põhjal:

Bykonja, V. V. 2006. The Selkup worldview as reflected in basic number words.- E.J. Vajda (ed.), Languages and Prehistory of Central Siberia. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. Lk 161-168.

Ülesanne 5: inuktituti keel (10 punkti)

»nagu inimene« : $\Delta \text{ᑉ} \text{ᑎᑦ} \text{ᑎᑦ}$ (*inuktitut*)

»ja maa«: ᑎᑎᑎ (*nunalu*)

»paadile«: ᑎᑎᑎᑦ (*umiarmut*)

Eraldatavad on kolm eraldi sufiksit: ᑎᑎ „-le“, ᑎᑎᑎ „nagu“ ning ᑎᑎᑎᑦ „ja“.

Leidub kolm erinevat sõnatüüpi:

1. Esimeses tüübis („järv“ ja „paat“) muutub ᑎᑎ sufiksile ᑎᑎᑎᑦ ja ᑎᑎᑎ lisamisel ᑎᑎᑎᑦ ks.
2. Teises tüübis („jõgi“ ja „inimene“) muutub ᑎᑎᑎ sufiksile ᑎᑎᑎᑦ lisamisel ᑎᑎᑎᑦ ks, sufiksile ᑎᑎᑎ lisamisel ᑎᑎᑎᑦ ks.
3. Kolmandas tüübis („maja“ ja „maa“) ükskõik millise sufiksi lisamisel miski ei muutu.

Sufiksi ᑎᑎᑎᑦ („-tut“) ees miski ei muutu.

Taustaks:

Tegemist on tegelikult tüvelõpulise konsonandi assimilatsiooniga:

Terminaalisufiksi ᑎᑎᑎ (*-mut*) ees muutub tüvelõpuline $q > r$ ($\text{ᑎᑎᑎᑦ} > \text{ᑎᑎᑎᑦ}$) ja $k > \eta$ ($\text{ᑎᑎᑎᑦ} > \text{ᑎᑎᑎᑦ}$).

Konjunktsiooni ᑎᑎᑎᑦ (*-lu*) ees muutub tüvelõpuline $q > r$ ($\text{ᑎᑎᑎᑦ} > \text{ᑎᑎᑎᑦ}$), aga $k > g$ ($\text{ᑎᑎᑎᑦ} > \text{ᑎᑎᑎᑦ}$).

Ekvatiivisufiksi ᑎᑎᑎᑦ (*-tut*) ees muutusi ei ole.

Ülesanne 6: hindi keel (18 punkti)

Ülesanne 1:

1. – D; 2. – G; 3. – E; 4. – H; 5. – C; 6. – B; 7. – F; 8. – A

Ülesanne 2.

Lausestruktuur:

ajamäärus + alusefraas + seotud laiendifraas + tegusõna

Ajamääruse täpse tähenduse määrab ära see, kas tegusõna on minevikus või tulevikus. Seega:

kāl = eile, homme

pārsō = üleile, ülehomme

tārsō = 3 päeva enne/pärast

nārsō = 4 päeva enne/pärast

a) Kuidas markeeritakse hindi keeles alusefraasi (tegijat) ja seotud laiendifraasi (see, kellega kohtutakse)?

Alusefraas:

naissoost nimisõna mitmuses: - ē

omadussõna nimisõna ees

meessoost ainsus: -a

meessoost mitmus: -e

naissoost ainsus: -ī

naissoost mitmus: -ī

Seotud laiendifraas:

naissoost ja meessoost nimisõna mitmuses: -ō

omadussõna nimisõna ees:

meessoost ainsus ja mitmus: -e

naissoost ainsus ja mitmus: -ī

b) Lähtudes ülesande materjalist kirjelda ka hindi tegusõna muutelõppe.

minevik

	ainsus	mitmus
meessoost	-a	-e
naissoost	-ī	-ī

tulevik

	ainsus	mitmus
meessoost	-ega	-ēge,
naissoost	-egi	-ēgi

Ülesanne 3. Tõlgi hindi keelde:

Ülehomme kohtub kurt naine vana arstiga.

Pārsō bāhri ārat buṛhe cīkītsāk se mīlegi.

Kolm päeva tagasi kohtusid paksud õed minu sõpradega.

Tārsō moṭi bāhānē mere mītrō se mīlī.